

ШТУЧНЫ ІНТЭЛЕКТ У ГІСТАРЫЧНАЙ АДУКАЦЫІ: ВЫКЛІКІ, ПРАБЛЕМЫ І МАГЧЫМАСЦІ

Выкарыстанне рэсурсаў генератыўнага штучнага інтэлекту (artificial intelligence – AI) у адукацыйнай сферы з’яўляецца ўжо фактам жыцця. Пранікненне AI – тэхналогій у гуманітарную сферу, якая традыцыйна грунтуецца на крытычным аналізе і інтэрпрэтацыі чалавечага досведу, стварае сур’ёзныя выклікі, але таксама і ўнікальны спектр магчымасцей. Наступствы гэтага для выкладання і пашырэння гістарычных ведаў актыўна абмяркоўваюцца ў выкладчыцкай і даследчыцкай гістарычнай супольнасці [1; 2].

Беларуская гістарычная адукацыя, як школьная, так і ў вышэйшых навучальных установах, таксама ўжо адчувае неабходнасць асэнсавання і рэагавання на ўваходжанне AI у вучэбны працэс. Айчыннымі аўтарамі ахарактарызаваны першыя досыць супярэчлівыя ўражанні ад выкарыстання сродкаў AI, адзначана адсутнасць заканадаўчай рэгламентацыі, а тым больш – забароны выкарыстання AI у навучальнай дзейнасці студэнтаў [3, с. 422]. Рэфераты, курсавыя работы і нават ужо дыпломныя работы, створаныя сродкамі AI збольшага не распознаюцца праграмамі антыплагіату, а часам таксама навуковым кіраўніком і рэцэнзентам, і паспяхова праходзяць абарону перад экзаменацыйнай камісіяй [4].

Ускладняецца становішча выкладчыка: бо як мы можам эфектыўна навучаць гістарычным навыкам, напісанню тэкстаў і аргументацыі, калі студэнты могуць стварыць іх з дапамогай AI за лічаныя секунды? Як мы можам ацаніць разуменне студэнтамі матэрыялу курса, калі штучны інтэлект можа выдаваць адказы на пытанні на задавальняючым ўзроўні без неабходнасці навучання? Як адрозніць арыгінальны даследчыцкі погляд ад кампіляцыі, згенераванай AI? Відавочна, узрастае патрэба ў верыфікацыі папярэдняй інфармацыі і атрыманых з яе высноў, што ў сваю чаргу падвышае запатрабаванні да прафесійных якасцяў гісторыка. Натуральна, гэта азначае неабходнасць навучання навыкам выкарыстання AI у гістарычным даследаванні, распрацоўкі і ўключэння ў вучэбны працэс адпаведных рэкамендацый і курсаў. Магчыма, станеца патрэбным перагледзець формы кантролю ведаў і развіваць навыкі, якія нельга аўтаматызаваць.

Забарона генератыўнага AI не з’яўляецца рашэннем праблемы. Нельга выпускаць з поля зроку тое, што студэнты гістарычных спецыяльнасцей навучаюцца перад усім для будучай працы з вучнёўскай аўдыторыяй. Сённяшнія студэнты і школьнікі належаць да пакалення, для якіх лічаванае інфармацыйнае асяроддзе і сродкі атрымання і перадачы інфармацыі з’яўляюцца натуральнай і арганічнай часткай іх жыцця з самага нараджэння. Малады настаўнік або выкладчык павінен адпавядаць магчымасцям такой аўдыторыі, прыстасоўвацца і выкарыстоўваць новыя магчымасці, якія дае ў тым ліку і штучны інтэлект. Эфектыўнасць уздзеяння на студэнцкую аўдыторыю “традыцыйнай” лекцыі або семінара ў выглядзе “зачытвання” пэўнага гістарычнага тэксту відавочна нізкая. Задача ўскладняецца і спецыфікай ўспрыняцця інфармацыі сучаснымі студэнтамі і вучнямі. Час, калі гістарычная мапа ў аўдыторыі і прынесеныя выкладчыкам каляровыя ілюстрацыі да вучэбнага матэрыялу прыцягвалі ўвагу аўдыторыі, прайшоў. Цяпер нават выведзеныя на вялікі мультымедычны экран высакаякасныя выявы асаблівай увагі самі па сабе не выклікаюць. Магчыма, гэта адно з наступстваў так званага “кліпавага ўспрыняцця” рэчаіснасці. Штучны інтэлект дае пэўныя інструментальныя магчымасці прыстасаваць вучэбны матэрыял да спецыфікі сучаснай студэнцкай аўдыторыі. Нават выкарыстанне самых нескладаных пошукавых функцый генератыўнага AI ужо дазваляе студэнту атрымаць дадатковыя метадычныя парады для працягу работы, што асабліва карысна для малодшых курсаў.

Традыцыйны падыход да вывучэння гісторыі стварае дыстанцыю паміж навучэнцамі і прадметам вывучэння. У лекцыях і падручніках прадстаўлены факты, працэсы, падсумаванні і аналіз, але яны рэдка адлюстроўваюць асоб, спрэчкі і складаныя разважанні, якія прывялі да гістарычных змен. Адным з перспектывных адукацыйных сродкаў з’яўляецца створанае сродкамі АІ “ажыўленне” гістарычных персанажаў. Яны дазваляюць ствараць уласныя чат-боты на аснове гістарычных персанажаў за лічаныя хвіліны, а не за месяцы. Ужо даступныя для выкарыстання анімацыі, зробленыя на падставе малюнкаў і партрэтаў, якія пераўтараюць выяву ў відэаздымку “жывога” чалавека з адпаведнай мімікай і рэакцыямі, а ў шэрагу выпадку да яе далучаны і “голос” персанажа. Але наступнай па складанасці ступенню з’яўляюцца чат-боты, выкананыя ў ролі гістарычных персанажаў (напрыклад, відавочцы нейкай гістарычнай падзеі), якія могуць весці дыялог са студэнтамі, даючы ім магчымасць задаваць пытанні “непасрэдна” мінуламу. Зразумела, яны патрабуюць ад стваральніка-выкладчыка значнай і ўдумлівай падрыхтоўчай працы па пошуку і зборы неабходнай інфармацыі – цытатаў, звестак аб перакананнях, палітычнай філасофіі, адметнасцяў паводзін, бо створаныя АІ анімацыі фіксуюць не толькі тое, што ведала гістарычная асоба, але і тое, як яна думала, спрачалася, расстаўляла прыярытэты каштоўнасцей і камунікавала. Пры тым, што падобнае “ажыўленне” застаецца толькі больш ці менш ўдалай рэканструкцыяй асобы, а не рэальным “вяртаннем да жыцця”, яе карысць як адукацыйнага інструменту не выклікае сумненняў. Штопраўда, істотнай перашкодай да якаснай рэалізацыі такіх праектаў можа стацца недахоп наяўных вылічальных магчымасцей.

У перспектыве, пры наяўнасці адпаведных вылічальных магчымасцей, магчымае стварэнне лічбавых рэканструкцый і сімуляцый. На аснове гістарычных даных АІ можа генераваць віртуальныя мадэлі страчаных гарадоў, архітэктурных помнікаў, праводзіць сімуляцыі гістарычных падзей. У перспектыве нават магчыма ажыццяўленне такіх рэканструкцый у якасці курсавых і дыпломных работ, зразумела, з дакладным адлюстраваннем выкарыстаных крыніцавых і гістарыяграфічных матэрыялаў.

У той жа час, ужо зараз зразумела, што магчымасці АІ не стварылі нейкай прынцыпова новай рэчаіснасці ў гістарычнай адукацыі, бо засталіся нязменнымі яе прынцыпы і мэты – навуковасць і аб’ектыўнасць, гістарызм, развіццё крытычнага мыслення, уменне шукаць крыніцы, аналізаваць і інтэрпрэтаваць крыніцавую інфармацыю, аргументаваць свой пункт гледжання і весці дыскусію. Падрыхтоўка будучых выкладчыкаў гісторыі патрабуе дакладнага і празрыстага ўзаемадзеяння з генератыўным АІ. У сферы гістарычнай адукацыі неабходна распрацаваць і ўвесці ў навучальны працэс правілы выкарыстання АІ і данесці іх да студэнтаў. Асноўная ўвага павінна заставацца на класічных метадах гістарычных даследаванняў: крытыцы крыніцы, параўнальным аналізе, гістарычнай інтэрпрэтацыі. Штучны інтэлект павінен выкарыстоўвацца для паскарэння і паглыблення гэтай працы, а не для яе замены, прыладай, якая спрыяе пошуку ведаў, а не заменай асэнсаванай аналітычнай дзейнасці.

Сучасная высокая ступень даверу студэнтаў да АІ патрабуе ад выкладчыка данесці да студэнцкай аўдыторыі пастулат, што, нягледзячы на ўсе свае магчымасці, генератыўны АІ рэгулярна выдае ілжывую інфармацыю, спасылкі, крыніцы і цытаты, – так званыя “галюцынацыі”. Ён стварае тэксты, малюнкi, аўдыё- і відэаматэрыялы, якія маюць высокую ступень падабенства з прамінулай рэчаіснасцю, але гэта не ёсць адлюстраваннем сапраўднай рэчаіснасці [2]. Яго “аб’ектыўнасць”, у тым ліку “сапраўднасць” “ажыўленага” гістарычнага персанажу, – гэта толькі ілюзія, за якой стаяць суб’ектыўныя рашэнні стваральніка і характар выкарыстанай інфармацыі. Яны ўвасабляюць сабой спалучэнне гістарычных даследаванняў і творчай інтэрпрэтацыі. Таму існуе пэўная рызыка дэвальвацыі крытычнага мыслення і метадалагічнай пісьменнасці. Здольнасць АІ генераваць цэласныя, добра структураваныя, але павярхоўныя тэксты можа прывесці да таго, што студэнты будуць імі пасіўна карыстацца, не развіваючы ўласныя навыкі крытычнага аналізу крыніц, пабудовы свайго пункту гледжання і аргументацыі. Студэнты павінны навучыцца не “верыць” АІ,

а крытычна ацэньваць яго вывады, правяраць іх па аўтэнтчных крыніцах. Вызначэнне надзейнасці крыніц і абгрунтаванасці сцвярдванняў з’яўляюцца асноўнымі кампанентамі гістарычнага мыслення і сёння застаюцца асабліва актуальнымі.

Магчыма пагадзіцца і падтрымаць меркаванне, ужо выказанае ў гістарычнай супольнасці [2]. Неабходна распрацаваць і данесці да студэнтаў вызначаныя правілы выкарыстання AI: калі гэтыя сродкі могуць ужывацца, у якіх выпадках яны забаронены, абавязак паказваць спасылкі на ўсе крыніцы, у тым ліку на матэрыялы, створаныя штучным інтэлектам.

Літаратура

1. Руководство по использованию генеративного искусственного интеллекта в образовании и научных исследованиях // Цифровая библиотека UNESDOC [Электронный ресурс]. – 2025. – Режим доступа: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000389639>. – Дата доступа: 05.11. 2025.

2. Guiding Principles for Artificial Intelligence in History Education. Approved by American Historical Association Council, July 29, 2025. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.historians.org/resource/guiding-principles-for-artificial-intelligence-in-history-education/> – Дата доступа: 05.11. 2025.

3. Приборович, А. А. Искусственный интеллект в историческом образовании: разрешить или запретить / А. А. Приборович // Актуальные вопросы профессионального образования = Actual issues of professional education : материалы VI Международной научно-практической конференции, Минск, 12–13 июня 2025 г. / Белорусский государственный университет информатики и радиоэлектроники, Минский радиотехнический колледж ; редкол.: М. А. Бельчик [и др.]. – Минск, 2025. – С. 422–426.

4. Астапенкова, Т. Студент РГГУ, написавший дипломную работу с помощью нейросети, получил диплом / Т. Астапенкова // “Учительская газета”. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://ug.ru/student-rggu-napisavshij-diplomnuyu-rabotu-s-pomoshhyu-nejroseti-poluchil-diplom/>. – Дата доступа: 10.01.2026.

5 DaCosta, B. Crafting Digital Personas of Historical Figures for Education through Generative AI: Examining Their Accuracy, Authenticity, and Reliability. In Proceedings of the Society for Information Technology & Teacher Education International Conference; Cohen, R.J., Ed.; Association for the Advancement of Computing in Education (AACE): Orlando, FL, USA, 2025; pp. 605–610. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.mdpi.com/2571-9408/8/9/387>. – Дата доступа: 05.11. 2025.